

GEOGRAFIYA TA'LIMINI O'QITISHDA DASTURIY TA'LIM VOSITALARI METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Buxoro davlat pedagogika institute Aniq va tabiiy fanlar fakulteti

«Geografiya» kafedrasida dotsenti N.Sh.Shadiyeva

3-kurs talabalari D.Z. Abduhalimova, Sh.E. Xodjaniyazova

Annotatsiya. Biz ushbu maqolada, Geografiya ta'limini o'qitishda dasturiy ta'lim vositalari metodikasini takomillashtirish masalalarini va muammolarini o'rgandik.

Kalit so'zlar: innovatsion o'qitish, simulyatsiya usuli, zamonaviy texnologiyalar, multimedia vositalari, muammolarni o'rganish.

Abstract. In this article, we studied the issues and problems of improving the methodology of software educational tools in the teaching of geography education.

Key words: innovative teaching, simulation method, modern technologies, multimedia tools, study of problems.

Bugungi kunda mamlakatimizda olib borilayotgan keng ko'lamli islohotlar ko'p jihatdan uzluksiz ta'lim tizimini rivojlantirishni taqozo etadi. Yangicha fikrlaydigan, bozor sharoitlarida muvaffaqiyatli faoliyat yurita oladigan malakali, intellektual bilimli mutaxassislarni, ayniqsa, axborot texnologiyalaridan keng foydalana oladigan malakali kadrlarni tayyorlash davr talabi bo'lib qolmoqda.

Ta'lim sohasidagi tub islohatlarning asosiy maqsadi jahon andozalari asosida bilimlar berish va raqobatbardosh kadrlar tayyorlashdir. Shuning uchun oliy ta'lim tizimidagi Geografiya ta'lim yo'nalishlarida o'qitiladigan "Tabiiyot va geografiya o'qitish metodikasi" fanining mazkur o'quv qo'llanmasi, bo'lajak pedagoglarning egallashi lozim bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar majmuyini o'z ichiga olgan bo'lib, o'qitish metodikasining asoslari, o'qitish shakllari va ularning turlari, asosiy tushunchalari, tabiiyot va geografiya ta'limida qo'llaniladigan metodlar bilan ishlash asoslari, dars jarayonida fakultativ mashg'ulotlar, ekskursiyalarni tashkil etish haqida batafsil ma'lumotlar shakllantirilgan.

Geografiya - bu Yerning inson sayyorasi sifatida yaxlit ko'rinishini ta'minlaydigan yagona o'quv fani deb hisoblash mumkin. U shuningdek umumiy madaniyatni, shu jumladan ekologik madaniyatni shakllantiradi; barcha darajalarda boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun zaruriy majmuadir.

Fanning yana bir muhim jihati bir nechta manbalardan olingan ma'lumotlarni qanday qilib birlashtirishga, ma'lum bir xalqaro aloqa tili - geografik xaritadan foydalanishga o'rgatadi.

Geografik ta'lim insoniyat uchun umumiy uy sifatida o'z mamlakati va sayyoramizni o'rganish uchun ishonchli asosdir. Aynan shu ta'lim zamonaviy dunyo

va insoniyatning xilma-xilligi va birligi bilan birligini ongli ravishda tushunishni ta'minlaydi.

O'quvchilar o'zlarini o'rab turgan moddiy, ma'naviy va madaniy qadriyatlarni va insonning kosmosda mavjud bo'lishining ma'nosini to'g'ri tushunishlari uchun juda katta geografik bilimlarni to'plashi zarur.

O'quv jarayonini yangi pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda tashkil etishda maktab o'quvchilari uchun zamonaviy o'quv qo'llanmalariga katta ahamiyat beriladi. Sir emaski, o'qitishning asosiy vositasi hanuzgacha atlas bilan jihozlangan darslikdir. Shu bilan birga, samarali o'qitish o'quv-uslubiy majmuasi deb ataladigan boshqa bir qator o'quv qo'llanmalaridan (dasturlar, ko'rsatmalar, o'quv daftarlari) foydalanishni o'z ichiga oladi. Ammo o'quv materiallaridan tashqari, boshqa o'quv qo'llanmalari ham qo'llaniladi: audiovizual va ekran-tovush, shuningdek turli xil interaktiv o'quv vositalari (multimedia ensiklopediyalari va qo'llanmalari, moslashtirilgan dasturiy va uslubiy majmualar va shunga o'xshash elektron darsliklar, test dasturlari).

Geografiya o'qitish o'z mazmuni va mohiyati jihatidan pedagogika fanining asosiy tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Maktabda geografiya ta'limining mazmuni va uni tashkil etish geografiya o'qitish metodikasi fanining asosiy vazifasi hisoblanadi. Geografiya o'qitish metodikasi fani o'zining mohiyati va mazmuniga ko'ra pedagogika fanlari tizimiga kiradi. Shuning uchun metodika fanining asosiy tushuncha va tamoyillari pedagogika fanining “Didaktika” qismi bilan chambarchas bog'liqdir. Taniqli metodist olim A.M.Pancheshnikova “Geografiya o'qitish metodikasi pedagogika fanining maktab geografiya predmetlarida o'z aksini topuvchi proyeksiyasidir”- deb ta'kidlagan edi.

Geografiya o'qitish, predmeti nimadan iborat? degan savollar esa oldimizga ko'ndalang turadi. Geografiya o'qitish metodikasiga oid adabiyotlar tahlilidan quyidagi xulosalarni keltirish mumkin. Geografiya o'qitish quyidagilarni o'rganadi:

1. Maktab geografiyasining ta'limiy va tarbiyaviy maqsadlarini (nima uchun o'qitamiz?) ;
2. Maktab geografiya ta'limining mazmunini (nimani o'qitamiz?) ;
3. Geografiya ta'limining shakl va metodlarini (qanday o'qitamiz?) ;
4. Geografiya o'qitish vositalarini (nima yordamida o'qitamiz?) ;

Nazariy metodlar: bu metodlar ta'lim jarayonida to'plangan va ma'lum natijalarga asoslangan ilmiy xulosalarni to'plash asosida vujudga kelgan qonuniyatlarni o'rganish orqali amalga oshiriladi.

a) Tizimli tuzilishga ega bo'lgan metodlar. Bu metodlar markazida maktabda o'rganiladigan geografiya fanlarini o'qitish metodikasi asosiy o'rinni egallaydi.

Geografiya kurslari o'rtasida, har bir kursdagi bo'limlar o'rtasida o'zaro aloqalarni yagona tizim asosida o'rganish bu metodning mazmunini belgilaydi.

Oddiydan murakkabga qarab geografiya ta’limi mazmunini, maqsadlarini, o’qitish metodlarini va o’quv vositalarini muayyan tizimga solib o’rganish maqsad qilib qo’yiladi. N.N.Baranskiy tizimli tuzilish metodlari darslik va dasturlarni tuzishda, geografik atlas va qo’shimcha ma’lumotlar hajmini belgilashda alohida rol o’ynashini ta’kidlab ko’rsatadi.

b) Tarixiy metod. Bu metodning mazmuni turli tarixiy davrlarda metodika fani sohasida, hamda maktab geografiya kurslarini o’qitish jarayonida yaratilgan va ilmiy asoslangan muammolarni o’rganib, zamonaviy ta’limning istiqbolini belgilash maqsadida qo’llaniladi.

v) Matematik metoddan geografiya fanini o’qitish jarayonidagi pedagogik holatlarni aniq hisob – kitob qilish maqsadida qo’llaniladi. Masalan: o’quvchilar bilim va ko’nikmalarining qo’llanilayotgan ta’lim metodlari o’rtasidagi bog’liqlikni aniqlash uchun va pedagogik eksperiment natijalarining samaradorligini aniqlash jarayonida qo’llaniladi.

g) Taqqoslash metodi. Bu metod xorijdagi to’plangan tajriba bilan o’zimizda yaratilgan metodlarning samaradorligini aniqlashda qo’llaniladi.

d) Adabiyotlarni tahlil qilish metodi. Tanlangan mavzu bo’yicha adabiyotlar to’planib, undagi g’oyalar ma’lum tizimga keltiriladi. Empirik metodlar. Geografiya o’qitish metodikasi fani maktab geografiya ta’limi bilan chambarchas bog’liq hisoblanadi. Shuning uchun empirik metodlartajribaga asoslanib amalda qo’llaniladi. Empirik metodlarni quyidagi guruhlariga ajratish mumkin. ¹

a) Maktab hujjatlarini o’rganish metodlari. Geografiyadan dars ishlanmalari, o’quv mazmuni, rejalar, fan metodbirlashmalari, pedagogik kengash hujjatlari, o’qituvchining o’z ustida mustaqil ishlashi, sinfdan va maktabdan tashqari o’tkaziladigan tadbirlar hujjatlarini o’rganish asosida amalga oshiriladi.

b) Kuzatish metodi. Geografiya darslarini kuzatish, to’garak mashg’ulotlari va sinfdan tashqari ishlarni kuzatish, o’qituvchilar bilan suhbat o’tkazish, yozma ishlar o’tkazish, o’quvchilarning fanga bo’lgan munosabatlarini aniqlash maqsadida so’rovnomalar o’tkazish orqali amalga oshiriladi.

v) Pedagogik tajriba – sinov metodi. Ushbu metod yangi darslik, yangi o’quv dasturi, o’qitishning samarali metodlarining natijalarini aniqlashda qo’llaniladi.

Pedagogik tajriba - sinov quyidagi tartibda olib boriladi.

- Tajriba - sinov sinflari uchun maxsus o’quv dasturi tuziladi;
- Tajriba - sinovining istiqbolli dasturi tuziladi;

---

¹ Vaxobov X., Abdunazarov O’., Zaynutdinov A. Geografiya ta’limida darsliklar yaratish muammosi. O’zbekiston geografiya jamiyati axboroti. T. 2000, №21, 188- 191 b

□ Maktab ma'muriyati bilan kelishilgan holda parallel sinflardan nazorat va tajriba - sinov uchun alohida sinflar tanlanadi;

□ Tajriba - sinov sinflari uchun didaktik ko'rgazma, qurollar va maxsus metodik tavsiyalar ishlab chiqiladi.

□ Har bir o'quv choragida yoki dasturdagi ma'lum bir bo'lim yakunlanganda yozma yoki og'zaki nazorat ishlari o'tkaziladi. Pedagogik tajriba - sinov muddati bir yoki bir necha o'quv yili davomida amalga oshiriladi. Nazorat va tajriba - sinov o'tkazilgan sinflardagi o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalari xulosalanib, taqqoslama matematik - statistik metod asosida tahlil qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vaxobov X., Abdunazarov O'., Zaynutdinov A. Geografiya ta'limida darsliklar yaratish muammosi. O'zbekiston geografiya jamiyati axboroti. T. 2000, №21, 188- 191 b

2. Vaxabov X., Alimova N.X. Maxmudjo'ja Bexbudiyning «Kitobi muntaxabi jug'rofiya umumiy va namunaviy jug'rofiya» darsligi xaqida. Geogrfiya va qadriyatlar. Maqolalar to'plami T. 2001. 162-164 b

3. Vaxobov X., Abduraxmonov B., Eshpo'latova N. Umumta'lim va o'rta maxsus ta'lim muassalarida geografiya ta'limining o'rni va tuzilishi. O'zbekiston geografiya jamiyati axboroti, 25 jild, T.2003

4. N.Sh.Shadiyeva “Maktabda Geografiya ta'limi” o'quv uslubiy qollanma “Durdona” nashriyoti Toshkent.sh 2024-yil.

5. N.Sh.Shadiyeva “Dasturiy ta'lim vositalardan foydalanish asosida bo'lajak geografiya fani o'qituvchilarining kreativligini rivojlantirishning ilmiy-metodik ahamiyati”. Pedagogik akmeologiya ilmiy-nazariy, metodik jurnali. Buxoro.sh. 2023-yil.-B. 59-62.(13.00.00).

6. N.Sh.Shadiyeva “Ilm sarchashmalari”. Ilmiy-nazariy, metodik jurnali. 2023 y. № 10. Urganch sh. 96-99 b. (13.00.00; № 31)